

סופה של זרש

הרב יעקב ישראל סטל, ירושלים

זרש אשת המן מלאה כמה תפקידים בסיפור המגילה¹. אך בשונה מבעלה, המן, ומעשרת בניה, לא נמסר במגילה מה ארע בסופה. הם נתלו על העץ שהוכן למרדכי, אך בדבר סופה של זרש איננו שומעים מאומה.

ובמקום שהמקרא סתם נכנסו בעלי המדרש, אך דעתם חלוקה בענין. בתרגום הארמי למגילת אסתר, המכונה 'תרגום ראשון', מסופר, כי לאחר שתלו את המן ועשרת בניו –

זָרְשׁ עֲרֶקֶת עִם שִׁבְעִין בָּנִין דָּאֲשֵׁתָּארוּ לְהֵמָן, דְּהוּוּ הִדְרִין עַל תְּרַעֲיָא וּמִתְפָּרְנִסִין. וְשִׁמְשִׁי סִפְרָא אֶתְקִטִּיל בְּסִיפָא. וּמָאָה וְתַמְנִיָּא מִיתוּ עִם חֲמֵשׁ מָאָה גּוֹבְרִין דָּאֲתִקְטִילוּ בְּשׁוּשָׁן, דְּהוּוּ אֶתְמִנְן עַל אֲשִׁשְׁקִי מִלְכָּא.

[תרגום לעברית: זרש ברחה עם שבעים בנים שנשארו להמן, שהיו סובבים על השערים ומתפרנסים. ושמישי הסופר נהרג בחרב, ומאה ושמונים מתו עם חמש מאות האנשים שנהרגו בשושן, שהיו ממונים על רחובות המלך]².

יתכן, כי משום שזרש לא היתה מצאצאי עמלק אלא מגזע אחר³, הניחו לה היהודים להמלט על נפשה, כי עיקר מטרותם היתה להשמיד את צאצאי עמלק⁴.

לפי המשוער, נתחבר 'תרגום ראשון' בארץ ישראל סביבות המאה השביעית-השמינית⁵. מפליאה אפוא העובדה, שבאותו הזמן והמקום, לערך, הלכה מסורת מדרשית שונה בדבר

¹ ראה: אסתר ה' י-יד, ו יג.

² תרגום ראשון, אסתר ט יד, ע"פ נוסח הדפוסים המצויים; והתרגום לעברית ע"פ הרב מ' רוז, מאורות המגילה, אסתר שם, בני-ברק תשנה, עמ' קנו-קנז. ראוי להדגיש, שבתרגום הארמי השני למגילה, המכונה בימינו 'תרגום שני', מצויים כל דברי 'תרגום ראשון' לפסוקינו פרט לקטע המצוטט! ראה: א' שפרבר, כתבי הקדש בארמית, ד (כתובים-א), אסתר שם, ליידין 1968, עמ' 203. איני יודע פשרה של השמטה זו, הראויה להדגשה בהיותה נוגדת את אופיים הרגיל של התרגומים, ש'הראשון' משלב את המדרש במידה פחותה ואינו חורג מתחום הפסוק, בעוד ש'השני' מאריך בדרשותיו והרי הוא כמדרש ארמי של ממש. ראה: י' קומלוש, המקרא באור התרגום, מבוא, תל-אביב תשלג, עמ' 93-97. אך באמת אין זו ממש תופעה חריגה, ש'הרבה אגדות בתרגום ראשון לא נכללו לתוך תרגום שני' (קומלוש, שם, עמ' 93).

³ לדברי תרגום ראשון, אסתר ה' י, זרש היתה בתו של 'תרני פחת עבר נהרא', הנזכר בעזרא ה ג.

⁴ ראה: הרב י"ח סופר, יד סופר, ח"ב, סימן ד, אות ב, ירושלים תשלז (בתוך ספרו: כנסת חיים, ירושלים תשנג), עמ' מו-מז, הערה ה.

סופה של זרש, העולה מפיוט ארמי. ביצירה זו שָׁם המשורר דברי קינה והאשמה בפיה של זרש – קינה על בניה שנתלו על העץ, ודברי האשמה על המן בעלה שהביאם לידי כך.⁶ הפיוט מתחיל כך:

אמת די אצטלבו / עשרתי בנוי דהמן
איילת זרש / וצווחת תמן
בייא מן המן / דפח לן טמן
בכל שנה ובכל זמן / אמרין 'ארור המן'.

גברה רשיעה / גברה דבהתתה
לא אציתת ולא שמעתה / עובדיה דהדה אומתה
דמיין אינון / לאריה ולאריותה
ויילה ומה מטתה / על ברה פרשנדתא.

[תרגום:]

בשעה שנצלבו / עשרת בני המן
ייללה זרש / וצעקה שם
עוול מהמן / שפח לנו טמן
בכל שנה ובכל זמן / אומרים 'ארור המן'.

איש רשע / איש בושת
לא האזנת ולא שמעת / מעשיו של אותו העם
דומים הם / לאריה וללביאה
אוי לה ומה שקרה אותה / על דבר בנה פרשנדתא⁷.

⁵ קומלוש, המקרא באור התרגום (לעיל, הערה 2), עמ' 93–94. וראה גם: א' טל, 'למעמדו של אונקלוס בחיבורים של ימי הביניים כתובים ארמית', לשוננו, סה (תשסג), עמ' 261–278.

⁶ פרט לשורות המסיימות את המחרוזות (שו' 5: 'בכל שנה ובכל זמן / אמרין 'ארור המן'; שו' 9: 'ויילה ומה מטתה / על ברה פרשנדתא'), שאינן דברי זרש, אלא ענייתם הדמיונית של שומעי קינתה. השווה: יהלום–סוקולוף (להלן, הערה 7), מבוא, עמ' 29–30; מ' בר–אילן, 'פיוטים ארמיים מארץ–ישראל ואחיזתם במציאות: י' יהלום ומ' סוקולוף, שירת בני מערבא, ירושלים: האקדמיה הישראלית למדעים, תשנ"ט, מהות, כג (תשסא), עמ' 186 הערה 49.

⁷ י' יהלום ומ' סוקולוף (מהדירים), שירת בני מערבא: שירים ארמיים של יהודי ארץ ישראל בתקופה הביזנטית, ס' לב, שו' 2–9, ירושלים תשנט, עמ' 196 (מקור), 197 (תרגום עברי). תרגומם העברי של יהלום–סוקולוף לוקה בחסר, וכבר העיר על כך בר–אילן במאמרו 'פיוטים ארמיים מארץ–ישראל' (לעיל, הערה 6). לעת עתה נתפרסם בדפוס רק מחציתו השניה של המאמר, הדן בצד הספרותי של הפיוטים הארמיים (ראה: מהות, כג [תשסא], עמ' 167–188), בעוד שהדיון הלשוני התופס את מחציתו הראשונה של המאמר, והוא החשוב לעניינינו, עדיין לא נדפס. בר–אילן נהג עמי בטובת עין ומסר לידי את מאמרו השלם, ועל פיו תקנתי את התרגום העברי. טוב עין הוא יבורך.

כך ממשיכה זרש לקונן ולהתאונן, היא ממאנת להנחם על בניה עד קרוב לסופו של הפיוט, שם היא מודיעה קבל עם ועדה: "צלבון יתה וית בנוי / ואשתיירת אנא לבלחודיי" (=צלבו אותו [=את המן] ואת בניו / ונשארתי אני לבדי)⁸, ומוסיפה לקונן:

שמימה אנא יתיבה / מן כל זוייתה
אנה ובייתה / מסירין לבזתה.

[תרגום:

שוממה אני יושבת / מכל המקומות
אני והבית / מסורים לביזה]⁹.

כאן מסתיימים הדברים ששם הפייטן בפי זרש, ולאחריהם הוא מתאר מה ארע לזרש המקוננת:

תלת חבלה בקדלה / וחנקת גרמה, זניתה

[תרגום:

תלתה חבל בצווארה / וחנקה את עצמה, הזונה]¹⁰.

הנה לנו מקור ארצישראלי קדום, מהמאה החמישית-השביעית, המודיענו, כי מרוב צערה שלחה זרש יד בנפשה והצטרפה למשפחתה התלוייה!¹¹

נשוב לדעת ה'תרגום ראשון' דלעיל, ש'**זֶרֶשׁ עֲרֶקֶת** עִם שִׁבְעִין בְּנֵין דְּאֶשְׁתָּאָרוּ לְהֶמֶן', שעל פיה יתבהר קטע סתום מפיוטו של ר' הדותהו בירבי אברהם, פייטן ארצישראלי מהמאה השישית

⁸ יהלום-סוקולוף, שם, עמ' 200-201, שו' 39.

⁹ יהלום-סוקולוף, שם, עמ' 200-201, שו' 42-43.

¹⁰ יהלום-סוקולוף, שם, עמ' 200-201, שו' 44.

את התואר 'זניתה' (=הזונה) שנתן הפייטן לזרש גם קודם לכן (שם, עמ' 196, שו' 14), הבינו יהלום-סוקולוף כפשוטו (ראה שם, בביאורם). אך מסתברים דברי בר-אילן, 'פיוטים ארמיים מארץ-ישראל' (לעיל, הערה 6; בחלקו שלא נדפס): "יש להיזהר שלא לייחס לפייטן הכרות עם אגדות שלא הגיעו עדינו רק מפני שהוא מכנה את זרש בכינוי 'זונה'... או שפרעה היה ממזר... שאין אלו אלא דברי נאצה נגד אויבי ישראל... ושם רשעים ירקב". והשווה: להלן, הערה 14. אך ראה פירוש הרוקח על המגילות, אסתר ה', מהדורת י' קלוגמן, בני-ברק תשמה, עמ' נה: **"זרש באתב"ש עגב**, וכתוב (ע"פ יחזקאל כג טז): **"וַתַּעֲגֹב עָלָיו, לְשׁוֹן זָנוּת"**.

¹¹ לניתוח פיוטינו הארמי והתאבדותה של זרש בהקשרו התרבותי-היסטורי, ראה: א' מינץ-מנור, 'קולות אחרים', בתוך: י' שפירא ואחרים (עורכים), קנוני ופופולרי: מפגשים ספרותיים, תל-אביב 2007, עמ' 69-79, ובמיוחד בעמ' 76-77.

או מראשית המאה השביעית¹². בפיוטו לפורים 'אדריכה לשון', שנכתב בלשון חידתית וקשה, הוא מגולל חלק מסיפור המגילה, ומיד לאחר שפייט את תליית עשרת בני המן ('עמוד תְּמָשִׁין אֲמִין / חֲנוּךְ פְּגוּמִין'), הוא אומר את הדברים הבאים:

פְּגוּמִין מֵאָה / פְּרָחָה טְמֵאָה
פְּרִתְמִים עֲשָׂרָה פִּיאָה / זְנוּחַ צְבִיָּה¹³.

כלומר: זרש ברחה ('פְּרָחָה טְמֵאָה')¹⁴ עם מאה מבניה ('פְּגוּמִין מֵאָה'), ועשרת הבנים החשובים ('פְּרִתְמִים עֲשָׂרָה') נכרתו ('פִּיאָה')¹⁵, משום שביקשו להשמיד ('זְנוּחַ') את ישראל ('צְבִיָּה')¹⁶. אם ביאורי נכון נמצאנו למדים, שפייטננו הכיר מסורת מדרשית כזו שנשתמרה ב'תרגום ראשון', בהבדל קטן: 'לתרגום' – זרש ברחה עם **שבעים** מבניה; ולפייטן – היא ברחה עם **מאה** מבניה¹⁷.

את דעת 'תרגום ראשון' הביא ר' אלעזר מוורמייזא, ה'רוקח', בפירושו למגילת אסתר: "זרש ברחה עם ע' בני המן, והיו מחזרין על הפתחים, ושמשי הסופר נהרג בחרב"¹⁸. אך את מסורת הפיוט הארמי לא מצאתי שהביאו חכמי הדורות, והסיבה ברורה – היותו טמון בכתב-יד ממנו נדפס בשנים האחרונות ממש. אולם למרבה הפליאה, גם דברי התרגום שהופיעו בדפוס כבר לפני כחמש מאות שנה¹⁹ לא נודעו ברבים, וכך מצאנו לשני חכמים שנתעוררו בשאלת סופה

¹² ראה: ע' פליישר, 'הדותה-הדותהו-חדותא: פולמוס ושברו', תרביץ, נג (תשמד), עמ' 92–91.

¹³ ח' שירמן, שירים חדשים מן הגניזה, סי' 3, ירושלים תשכו, עמ' 18, שו' 33–34. בניקוד המובאה סטיתי מעט מניקודו של שירמן.

¹⁴ לכך ש'פרח' משמש בהוראת 'ברח' (כנראה, בהשפעת הארמית הארצישראלית, או משום החלפת ב-פ), ראה קה"ר, א [ח] ד: "והוא פרח ואינון פרחין בתריה". ועי' פירוש 'מתנות כהונה', שם. וראה גם: מלון ב"י, ערך 'פרח', עמ' 5157. את הכינוי 'טְמֵאָה' שנתן פיוטנו לזרש השווה לכינוי 'זניתא' שבפיוט הארמי דלעיל. עי' לעיל, הערה 10.

¹⁵ עי' דברים לב כו.

¹⁶ ע"פ שיה"ש ד ה, ז ד.

¹⁷ אכן קיימת מסורת מדרשית אחרת המעלה את בני המן **למאה**, ואולם לדעתה, רק **שבעים** מתוכם 'חזרו על הפתחים', ובכך היא קרובה לדברי 'תרגום ראשון'. ראה מדרש תהלים, כב ב: "אמרו רבותינו: **מאה בנים** היו לו להמן. עשרה נהרגו, ועשרה נתלו, ועשרה נתחתכו ונשלכו לכלבים, ו**שבעים מהם** חזרו על הפתחים שנים עשר חודש, ולבסוף נהרגו".

¹⁸ שערי בינה: פירוש מגילת אסתר לרבינו אלעזר מגרמייזא בעל הרוקח, אסתר ט טו, מהדורת מ"ר ליהמן, ניו-יורק תשמ, עמ' ע. והשווה פירוש הרוקח על המגילות, אסתר ה י, מהדורת י' קלוגמן, בני-ברק תשמה, עמ' נה: "זרש – זה קֶשׁ". וכנראה רמז בשמה את סופה, שעתידיה להתרושש מנכסיה ולחזר על הפתחים עם בניה. פירוש הרוקח למגילת אסתר הגיע לידינו בשתי מהדורות שונות, שיש בזו מה שאין בזו, כמו שתי המובאות האחרונות, שכל אחת מהן מצויה במהדורתה בלבד!

¹⁹ לרישומי המפעל הביבליוגרפי שע"י הספרייה הלאומית בירושלים, שני התרגומים למגילה

של זרש ויצאו להסיק מסקנות מדעתם, שאינן עולות בקנה אחד עם שום אחת מהמסורות המדרשיות הנזכרות.

בפירושו למגילה כתב ר' משה איסרליש, הרמ"א, בדרך הבלעה, כי זרש **נתלתה** יחד עם המן ובניה, ומרהיטת לשונו משתמע שהיא לא תלתה את עצמה, כדברי הפיוט הארמי, אלא נתלתה במצוות המלך כבעלה ועשרת בניה:

ואת עשרת בני המן יתלו על העץ – התורה והמצוה, שהם על ימי מלך יוסיפו, כמו שנאמר (משלי ג טז): 'אורך ימים בימינה'... ועל ידי זה, אם יזכה, יוכל להיות קיים נצחי חי, כמו שארע לאלהיו ז"ל ושאר חסידי עליון, שעל ידי **שתלויים** בני המן והמן **זרש**, ושלטו בשונאיהם, זכו שלא טעמו טעם מיתה²⁰.

ומאידך, סובר ר' דוד צבאח, שפעל במרוקו לפני כמאה וחמישים שנה (נפטר בשנת תריח), כי זרש הפכה למשרתת בביתה של אסתר! וזו לשונו:

שמעתי משם... מורנו ורבנו ימין צבאח... כשהיו משתעשעים בדברי תורה ביום הפורים אחד, הוא וחכמי ישראל, והקשה להם [ר' ימין צבאח]: רבותי! המן – נהרג ונתלה; בניו – נהרגו ונתלו; זרש, שהיא שורש כל הרעה הזאת, וכמו שאמרו במדרש, שהיא יעצתו לעשות עץ וכו'²¹ – מה נעשה בה? ואין אחד משיב לו דבר. והשיב רבי ימין הנזכר: כך אמר אבא [ר' דוד צבאח] זלה"ה: **יצתה להיות משרתת בית אסתר כאחת השפחות**, שנאמר (אסתר ח ז): 'הנה **בית** המן נתתי לאסתר', ביתו זו אשתו²².

הדעה האחרונה, כי זרש הפכה למשרתת בבית אסתר, אינה נתמכת במסורת מדרשית והיא 'המצאתו' של המחבר; וככל הנראה, אף הרמ"א הוציא את שיטתו מסברתו שלו, שלא מצאנו במקורותינו כי זרש נתלתה יחד עם המן ובניה. ברם למרבית הפלא, לדעת הרמ"א מצאנו תימוכין באחד מהספרים החיצונים, שכלל הנראה לא הכירו הרמ"א, שכן בימיו עדיין לא נתרגם הספר משפתו הזרה.

נדפסו לראשונה במהדורת דניאל בומבירגי ל'ארבעה ועשרים' (מקראות גדולות), ויניציאה רעח.

²⁰ ר' משה איסרליש, מחיר יין, אסתר ט יג, מהדורת הרב א"א פרנקל, בני-ברק תשנ"ט, עמ' קטז.

²¹ תיבת 'וכו' במקור. אך איני מבין מדוע הוצרך להזדקק ל**מדרש** בעוד שמקרא מפורש צווח: **"ותאמר לו זרש אשתו** וכל אוהביו: יעשו עץ גבוה חמשים אמה, ובבוקר אמור למלך ויתלו את מרדכי עליו..." (אסתר ה יד).

²² ר' דוד צבאח, משכיל לדוד, חידושי אסתר, ירושלים תשס"ו, עמ' קנה. ואת דרושו הוא בנה ע"פ משנה, יומא א א: "...שנאמר (ויקרא טז ז): 'וכפר בעדו ובעד **ביתו**', ביתו זו אשתו".

בחיבור החיצוני 'תוספות למגלת אסתר', שלפי המשוער נכתב בסביבות חורבן הבית ותורגם לעברית לפני כשמונים שנה, הובאה פקודת החנינה של המלך אחשוורוש המבטלת את אגרות המן בה נצטוו העמים להשמיד את היהודים, ובין היתר נאמרו בה הדברים הבאים:

הן את המן בן המדתא המקדוני, אשר הוא באמת זר בדמו לפרסיים ומידת חסדו רחוקה ממנו, כאורח קבלנו... ויבצר ממנו לעצור בגאותו, ויתנכל לנו לקחת את ממשלתנו ואת נשינו. ובתחבולות ערומים שונות ביקש לאבד את מרדכי גואלנו ומיטיבנו מאז, ואת אסתר התמימה... והנה אנחנו מצאנו את היהודים – אשר הפושע הבליעל הזה מסר אותם לאבדון – נקיים מעון, כי בחוקי צדק יכלכלו את אורח חייהם... ולכן תיטיבו לעשות אם לא תשעו אל הספרים אשר שלח לכם המן בן המדתא, יען כי האיש ההוא אשר עולל כל זאת **נתלה** לפני שערי שושן, **הוא וכל נפשות ביתו**, כי הא' להים אשר מלכותו בכל מושלת מיהר להביא עליו את העונש הראוי לו.²³

כמסתבר, המילים 'וכל נפשות ביתו' כוללות גם את אשת המן – זרש; שגם היא נתלתה 'לפני שערי שושן'. ובמיוחד אם נצרף את הידוע לנו, ש"מנהג פרסי היה להמית את בני ביתו של מי

²³ תוספות למגילת אסתר, ו' יח, בתרגומו של מ' שטיין, בתוך: א' כהנא, הספרים החיצונים, ב, תל-אביב תרצז, עמ' תקנא-תקנב. לתארוך המשוער של החבור, ראה: שם, מבוא, עמ' תקמא-תקמב.

ה'תוספות למגילת אסתר' מקורן בתרגום השבעים (היווני), וממנו תרגמן לעברית מ' שטיין. 'לתוספות' אלו קיים תרגום עברי קדום שבוצע בידי ר' יעקב בר' מכיר, אלא שהוא תרגמן מתוך הווגלטה (הלטינית) של הירונימוס, שהיא גופה תרגום חופשי של המקור היווני, וממילא אין לקוות שתרגומו של ר' יעקב בר' מכיר יתאים לגמרי אל המקור היווני. ראה: הספרים החיצונים, שם, מבוא, עמ' תקמב. תרגומו של ר' יעקב בר' מכיר פורסם ע"י א' ילינק, בית המדרש, חדר ה, וינה תרלג, עמ' 9-16 (ובראשו הכותרת: 'חלום מרדכי והוספות למגלת אסתר, נעתק מלשון לאטינו אל לה"ק מאת ר' יעקב בן מכיר'). ומכיון, שכאמור, תרגומו לא נעשה ישירות מהמקור היווני, תורגם המשפט החשוב לעניינינו כך: "בעבור מחשבתו הרעה, הנה **הוא תלי על העץ** אל עיר שושן, ולא תחזיקו טובה לנו, רק למלך עליון אשר השיב גמולו בראשו" (שם, עמ' 15, פסוק יח). בתרגום זה חסר 'הוא וכל נפשות ביתו', וממילא לא תעזור לנו ההשערה הרחוקה שהרמ"א הכיר את תרגומו של ר' יעקב בר' מכיר בעודו בכתב-יד [זמנו של ר' יעקב בר' מכיר אינו ברור. מ' שטיין (הספרים החיצונים, שם, מבוא, עמ' תקמב) כותב, שהוא היה "בן דורו של הרמב"ן", אך לא הביא תימוכין לדבריו, כפי שהעיר א' עצמון, 'חלום מרדכי: מהוספה למדרש', JSIJ, כרך 6 (2007), עמ' 131, הערה 17]. גם בתרגום הארמי לפקודת החנינה – שנתגלגל מתרגום השבעים או מהווגלטה לתרגום שני, אסתר ח יג – לא נזכר ש'וכל נפשות ביתו' נתלו על העץ, אלא רק תלייתו של המן ותו לא. יעויין שם. אוסיף כאן לציין, כי לא התייחסתי לתרגומו של ז' פרנקל 'לתוספות' אלו (כתובים אחרונים, וורשא תרנד, עמ' 140-143), כי הוא "נהג זלזול גמור בטכסטים" (הספרים החיצונים, שם, מבוא, עמ' תקמב), ואין לסמוך על תרגומו.

שנדון למיתה יחד עם החייב, המסתמך גם על המקרא בדניאל, ו כה: "וּלְגֹב אֲרִיָּוָתָא קְמוּ, אֲנֹן, בְּנֵיהֶן וּנְשֵׁיהֶן"²⁴.

נמצאו ארבע דעות בדבר סופה של זרש, ואסדרן כרונולוגית, ככל שניתן:

- א. נתלתה על העץ יחד עם המן ובניה ('תוספות למגלת אסתר' והרמ"א);
- ב. התאבדה בחניקה (פיוט ארמי);
- ג. ברחה עם שבעים – או מאה – מבניה (תרגום ראשון ור' הדותהו בירבי אברהם);
- ד. הפכה למשרתת בבית אסתר (ר' דוד צבאח);

יאה לחתום מאמר זה במשפט החתימה של שירת דבורה (שופטים ה לא): "כן יאבדו כל אויבך ה'!".

תיקון טעות:

הפיטו שהבאתי לעיל, ס"ע 76, אינו לר' הדותהו בירבי אברהם, פייטן ארצישראלי מהמאה הששית-שביעית, כנכתב בגופו של מאמר, אלא הוא מר' חדותא בירבי אברהם, פייטן איטלקי מהמאה התשיעית. ראה עליו: ע' פליישר, 'חדותא בירבי אברהם - ראשון לפייטני איטליה?', איטליה, ב (תשמא), עמ' ז-כט; הנ"ל, 'חדותה (!)', איטליה יג-טו, ספר זיכרון ליוסף ברוך סרמוניטה, תשסא, עמ' ט-ל.

²⁴ דברי מנחם שטיין, המתרגם והמבאר, שם, ביאור לפסוק יח. והשווה כתובות כז ע"א: "כגון נשי גנבי". פירש רש"י: "נשי דגנבי, שבעליהן ניתלין, ודרך המלכות להפקיר ביתם ונשיהן". השווה גם למעשה עכן, שמעל בחרם ונהרג הוא ובניו ובנותיו (עי' יהושע ז כד). אמנם אין עניינו דומה לכאן בשני פרטים: א, אשת עכן לא נהרגה; ב, בניו ובנותיו לא נהרגו משום חטא אביהם, אלא מפני שהיו שותפים לחטאו, 'שידעו בדבר ולא הגידו, סקלם ושרפם גם הם' (פרקי דר"א, מהדורת מ' היגר, פרק לז; והשווה: סנהדרין מד ע"א: 'דהו ידעי ביה אשתו ובניו'); או, לדעה חז"לית אחרת, הם כלל לא נהרגו אלא רק הובאו למקום העונש 'כדי לרדותן', 'שיראו את קלקולו, ויזהרו בעצמם ולא יוסיפו למעול בחרם' (סנהדרין מד ע"א, ובפירוש רש"י, וכך במקורות נוספים, ראה: תנ"ב, מסעי, ד; במדב"ר, כג ו; והשווה: תוספתות תרגום לנביאים, סי' 19 [ליהושע כב כ], מהדורת ר' כשר, ירושלים תשנו, עמ' 84, ובהערה לשו' 2). יש גם לעיין, אם דבר קרח ועדתו, שאף 'נשיהם ובניהם וטפם' (עי' במדבר טז כד) נהרגו עמם (עי' תנ"ב, קרח, ו; במדב"ר, יח ד, ועוד), שייך לענייננו. וראה עוד את גישתו המעניינת של הרמב"ם שהביאה ר' שלמה אשתרוק, מדרשי התורה, פרשת קרח, מהדורת ש' עפשטיין, ברלין תרנט, עמ' 169-170.